

Om et (kristent) menneskes frihed. Luthers frihedsskrift fylder 500 år

Af lektor, ph.d. Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen

Det er i dette efterår 500 år siden, at Luther skrev “Om et kristent menneskes frihed” (*Om et kristent menneskes frihed*, Credo 1981). Skriftet blev et af Luthers vigtigste opbyggelige skrifter og fik umådelig stor indflydelse på luthersk selvforståelse og på eftertidens teologiske diskussioner om tro og frihed. Samtidigt gav skriftet også udtryk for et menneskesyn, hvis relevans rækker langt ud over de akademiske studier af Luther, af luthersk teologi og af teologi i det hele taget. Skriftet udfolder ganske vist det kristne budskab om frihed, men det forudsætter, at denne frihed er for alle og henvender sig således i princippet til alle. Det provokerer stadig vores selvforståelse, indebærer en dyb, men konstruktiv kritik af vores samfund, og det stiller store krav til organisationen af de lutherske kirker.

“En kristen er en fri herre over alle ting og ikke underordnet nogen”

Luthers frihedsskrift er nemt at læse og helt intuitivt forståeligt. Luther begynder med de to umiddelbart modsatte udsagn: “En kristen er en fri herre over alle ting og ikke underordnet nogen. En kristen er en ufri tjener i alle ting og underordnet enhver”, og han viser, at de udsagn kun

er modsætninger under særlige betingelser, nemlig hvis man abstraherer fra den kristnes forhold til Kristus. Under betingelse af dette forhold er de to udsagn tværtimod to sider af samme sag og denne sag er frihed.

Luther udfolder sætningerne ved i første omgang at gribe fat i sin samtids distinktion mellem sjæl og legeme, idet han hævder, at det indre ikke kan blive frit ved hjælp af det ydre (69). Vi kan være nok så gode og tilsyneladende frie i det ydre og f.eks. leve sundt, spise rigtigt, faste, klæde os godt, opsøge hellige steder som f.eks. kirker, bede, valfarte og i det hele taget have gode handlemåder og gøre gode gerninger, men lige lidt hjælper det i forhold til friheden, fordi denne også angår det indre. Som Luther siger, så kan onde, skinhellige og hyklere også gøre alt dette: “Og af den slags ting kommer der heller ikke andet end skinhellige folk” (70). Det, der hjælper sjælen, er af anden art. Det er evangeliet, Guds ord om Kristus, for i dette ord har sjælen alt, hvad den har behov for af “mad, glæde, fred, lys, indsigt, retfærdighed, sandhed, visdom, frihed og alt godt i rigt mål” (71). Evangeliet er forkyndelse af Kristus og samtidig også Kristi eget bud-

skab. I dette taler Gud ifølge Luther til os og stiller Kristus over for os, som vi skal overgive os til med fast tillid. Luther understreger således, idet han henviser til Paulus' Romerbrev, at kun det, som man af hjertet tror, gør en retfærdig og from. Lovens bud har i forhold til friheden ingen anden funktion end at frembringe fortvivlelse og lære afmagt og angst. Luther vender dermed sin samtids trosforståelse på hovedet. Det var nemlig en udbredt tanke, at tro på Kristus betyder intellektuel accept af den tanke, at han har forsonet os med Gud og vi derfor bør tro på ham. Dette modsiger Luther. Det er snarere omvendt. Idet vi stoler på Kristus, så erfarer vi, at han har opfyldt budene for os og forsonet verden med Gud. Det kan vi så forsøge at tilegne os intellektuelt efterfølgende.

“Tror du det, så har du det”

Ifølge den tyske teolog Wolfhart Pannenberg er det Luthers udførlige udfoldelse af dette befriende forhold til Kristus, og det vil sige selve hans forståelse af, hvad tro er, der gør dette skrift så enestående (Pannenberg, *Freedom and the Lutheran Reformation*, 1981). Hvad troen, forstået som et tillidsforhold til Kristus, angår, er den en form for lykkelig personlig udveksling. Luther siger, at buddene ved at vække fortvivlelse lærer mennesket at søge hjælp andet sted end i sig selv for “således ved en anden opfylde det bud, det ikke af sig selv formår at opfylde” (73). I fortvilelsens situation er troen nærmest som et syn. “Se da, tro på Kristus” (74). Så Luther kan sige “Tror du det, så har du det. Tror du det ikke, så har du det ikke” (74). I troen bliver sjælen “forenet med Ordet så helt og fuldt, at alle ordets

egenskaber også bliver sjælens egen” (74). Luther beskriver foreningen som en enestående udveksling med mange forskellige billeder: “Som Ordet er, således bliver også sjælen ved det, ligesom jernet bliver rødglødende ved ild ved foreningen med ilden” (75); “Troen forener også sjælen med Kristus som en brud med sin brudgom” så “Kristus og sjælen bliver ét legeme” og “alle ting fælles eje” (76). I dag ville de fleste formentlig bruge endnu mere jordnære ord om foreningen af to elskende, men det ændrer ikke ved sagen. Kristus gør den troendes synd til sin egen og handler, som havde han selv begået den. Synderen opluges og drukner i ham “for vielsesringens skyld”, som er troen (76). Kristus deler således, siger Luther, sin førstefødselsret med alle kristne, så alle bliver konger og præster med ham (79). Vi er alle præster, mens kun enkelte skal forvalte. Desværre, siger han, er præsternes forvalterstilling blevet et magtinstrument: “I stedet har vi fået en mængde menneskelige bud og gerninger og er fuldstændigt blevet trælle under de mest uduelige folk på jorden” (81): Der er kun én eneste ret måde at prædike på, og det er at prædike Kristus, så troen vokser frem.

“Her må man ikke gå arbejdsledig”

Som fri behøver mennesket intet at gøre, men da mennesket også har et ydre, kan det ikke komme uden om at beherske sit legeme og omgås andre folk: “Her kommer nu gerningerne ind. Her må man ikke gå arbejdsledig” (83). Som Luther siger så nøgternt om andre mennesker, at det er svært at lade være at trække på smilebåndet, “man må jo tale med dem

og have med dem at gøre” (89). Fra fødsel vil mennesket ifølge Luther helst gøre, hvad det har lyst til, og det kan troen ikke tåle, for den vil jo holde sig til Kristus. Egenkærlighed og næstekærlighed erfares umiddelbart som modsatte. Men troen arbejder derimod frivilligt ligesom Adam i paradiset. Han arbejdede ikke for at blive from, for det var han allerede, men gjorde det i frihed (85). Som kristne, siger Luther, er vi født på ny og vores situation som Adams. Vi kan plante, dyrke og bevare: “Gode, fromme gerninger gør aldrig nogensinde en mand god og from, men en god og from mand gør gode fromme gerninger” (86). Som kristen, skriver Luther, vil jeg være det mod min næste, som Kristus er blevet for mig (91). Vi kan altså også udveksle med hinanden: “Se på denne måde skal Guds gaver strømme fra den ene til anden og være fælles. En hver skal tage sig af sin næste, som gjaldt det ham selv.” (94) Et kristent menneske lever, skriver Luther, ikke i sig selv, men i Kristus og i sin næste. I Kristus ved troen og i næsten ved kærligheden.

Den enkeltes samvittighed og pluralismens konflikter

Luther viser, ifølge Pannenberg, en enestående indsigt i troens ekstatiske karakter og dermed i det forhold, at vi som personer forandres i tilliden til hinanden. Det forstod, hævder Pannenberg, Luther bedre end de fleste. Melanchton, hævder han, forstod det f.eks. ikke. Han knyttede tilliden til løftet – hvilket jo vil sige at abstrahere den fra det konkrete forhold til Kristus – og tænkte på den måde i forlængelse af den middelalderlige trosforståelse. Calvin placerer Pannenberg

mellem Luther og Melanchton, så heller ikke Calvin forstod betydningen af Luthers indsigt, nemlig at det er tilliden i et forhold, som bestemmer de personer, som indgår i det.

Forudsætningen for denne indsigt, at vi ikke er født frie, skal, understreger Pannenberg, også frem. Vi fødes – og vi er her ikke de kristne, men altså alle mennesker – ikke som frie, men som konflikt-drevne, splittede væsner, der er bestemt til at blive frie. For Pannenberg er Luther derfor ikke kun trostænker og frihedsformidler, men også en af de vigtigste kritikere af den indbildning, at vi fra fødsel allerede skulle besidde frihed og af den opfattelse, at ægte frihed skulle kunne reduceres til valgfrihed. Denne form for frihed kalder Pannenberg liberalistisk, og han betragter den som en perversion af den kristne frihedstænke, der fører til meningsløshed og mangel på formål i det enkelte menneskes liv. Omvendt kan friheden ikke realiseres uden en eller anden form for konstitutionel beskyttelse af den enkeltes formale frihed. Opmærksomheden på, at frihedens problematik er et spørgsmål om tilliden i forholdet mellem den enkelte, den anden og de mange, tilskriver Pannenberg Luther. Den kan, mener han, kun behandles ansvarligt under hensyn til den religiøse side af den. Alt andet vil være en reduktion. Hvis frihed er et offentligt anliggende, så er religion, kristent forstået, det også. Dette er en af grundene til, at Pannenberg, hvis samlede værk kan læses som en refleksion af Luthers frihedstænkning, har kæmpet så indædt mod den moderne privatisering af religionen. Det er fra et kristent perspektiv kun i tillid, at frihed findes. Den findes kun som et forhold til

Kristus og i forhold til andre mennesker. Den fælles dimension af det personlige forhold til Kristus kan ikke reduceres væk. Den har en indre kristen side, nemlig kirken – som Kristi krop – og en ydre side, nemlig den ikke kristne offentlighed, som vi måske kan kalde denne krops åbne sår. Forkyndelsen retter sig på forskellig måde mod begge dimensioner (Pannenberg, *Systematische Theologi Band 3* Vandenhoeck & Ruprecht 1993). Kun i Kristus er identitet og pluralisme ikke (kun) modsætninger.

Dette stiller også krav til organisationen af de lutherske kirker. På den ene side, kan de ikke indrette sig på måder, som krænker den enkeltes samvittighed og dømmekraft. Med det almene præstedømme følger derfor også kritisk tænkning, sammenstød og konflikter, som truer enheden. For at det ikke skal gå ud over forkyndelsen, er det derfor ifølge Pannenberg afgørende med en eller an-

den form for embede, der kan integrere og koordinere. Det er en praktisk forudsætning for den individuelle frihed og kritiske indstilling. Lever f.eks. lutherske biskopper ikke op til deres ansvar som tilsynsmyndighed, så bringer det ikke større frihed, men undergraver den kun: “Kristus er ikke kommet for at have noget andet embede end at forkynde Guds ord. Også alle apostle, biskopper, præster og hele gejstligheden er kaldet og indsat alene for Ordets skyld, skønt det nu til dags desværre går helt anderledes til” (71). Frie bliver vi kun i forholdet til Kristus, gennem ordet, der nok kan høres, men er så sikkert og vist, at det snarere er rigtigt at sige, at det ses og føles. Således ser og mærker vi i troen Kristus i vores medmennesker. Ligesom vi i troen bliver os selv, så bliver i troen vores medmennesker til vores næste og vores gerninger til kærlighed.

Frihed – under overvågning

Teologisk konference, der stiller skarpt på spændingen mellem overvågning og frihed

Tid: Torsdag den 10. september til fredag den 11. september 2020

Sted: Karen Blixens Plads 16, 2300 København S

Arr.: Center for Kirkeforskning, Det Teologiske Fakultet, KU, i samarbejde med Fyens Stift, Helsingør Stift, Københavns Stift og Roskilde Stift

*Se alle fakultetets åbne arrangementer på teol.ku.dk
Eventuelle ændringer annonceres også her*